

говорим Україна, подразумеваем Майдан. И начавшийся 21 декабря 2013 Майдан не закончился и по сей день (<https://www.youtube.com/watch?v=AN51vZ-rDX4>).

Отже, слово *майдан* переросло в узагальнений образ *Майдану* як символу боротьби України за власну свободу, незалежність, гідність, через його призму концептуалізувалися морально-духовні цінності українського народу. У мовній і суспільній свідомості українців від часів козаччини до історичних подій початку XX і XXI століть витворилася стійка асоціативно-образна константа: *майдан* – це боротьба, протест, застереження про соціальну чи політичну небезпеку. Це слово перейшло із розряду загальних назв, як воно засвідчене у тлумачних словниках до 2004 року, у власну і набуло метафоричного та метонімічного значень.

Марина Навальна

ВІДОНІМНІ ЕКСПРЕСИВИ В МОВІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕРІОДИКИ

Серед нових мовних явищ останніх десятиліть особливо відчутні процеси утворення одиниць різного рівня від власних назв. Поява відонімних утворень зумовлена прагненням мовців образно назвати те чи те явище, дію, передати значеннєві відтінки або експресію, для вираження яких в українській літературній мові немає спеціальних засобів.

Дослідники сучасної української лексики наголошують на прагненні до оновлення й оживлення мовно-стилістичної сфери, намаганні відійти від канонів спілкування радянської доби в бік невимушеності, неофіційності, звичайно, з неминучим при цьому суб'єктивізмом мовця і сумнівами щодо доречності таких змін або й гострим їх неприйняттям у тих чи тих випадках з боку слухача й читача. Одним із перших помітних виявів прагнення до демократизації мовно-комунікативної сфери стала активізація способів іменування людей (Тараненко О. О. Колоквіалізація, субстандартизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної

української мови (з кінця 1980-х рр.) // Мовознавство. – 2002. – №4-5. – С. 33–39).

Останнє десятиліття позначене активним функціонуванням відносних прикметників, утворених від прізвищ відомих державних, політичних та громадських діячів за допомогою форманта **-ськ-** та його варіантів, пор. зокрема *кучмівський* (засвідчено й присвійний прикметник *кучмин*), *азарівський*, *ющенківський*, *порошенківський* та ін. Напр.: *Свого часу навіть кучмівська “ЄДА” клялась, що обирається чесно* (Товариш, 18-21.11.2005); *“Наша Україна” вимагає припинити азарівські провокації* (Газета по-українськи, 21.12.2006).

Окрема група відонімних утворень – іменники – похідні від прізвищ лідерів політичних партій, блоків, громадських об'єднань тощо. Вони активізувалися в мові української преси на початку ХХІ ст., відтоді як вибори до Верховної Ради та місцевих рад почали проводити і за партійними списками. Здебільшого це відпрізвищеві назви з питомими українськими суфіксами **-ець/-івець**. Серед них лексеми, утворені від прізвищ суспільних діячів попередніх років та від прізвищ нинішніх політиків (*Кириленко – кириленківець*, *Литвин – литвинівець*, *Луценко – луценківець*, *Симоненко – симоненківець*, *Тимошенко – тимошенківець*, *Янукович – януковець*), пор.: *Народний депутат із групи „За Україну!” розповідає про те, чи торгувалися з „кириленківцями” за ротації в уряді і чи можна запобігти розколу НСНУ* (Україна молода, 20.02.2009); *“Луценківці” “забили” за собою право на окрему точку зору* (заголовок) (Україна молода, 17.03.2008).

Після виборів до Верховної Ради 2012 року додалися інші відпрізвищеві утворення, зокрема: *Кличко – кличківець*, *Ляшко – ляшківець*, *Тягнибок – тягнибоківець*, напр.: *„Кличківці” сподіваються на велику перемогу на виборах. Особливо мають великі надії на столицю* (Газета по-українськи, 9.09.2012); *Ті, хто взяв у руки вила, можуть вважати себе ляшківцями* (Україна молода, 23.10.2012); *„Тягнибоківці” привели в область аферистів* (Українська правда, 12.11.2012).

Номінація *тягнибоківець* вживається як прикладка *депутат-тягнибоківець*: *Скандал навколо ресторану „депутата-тягнибоківця” набирає обертів* (Газета по-українськи,

29.11.2012); „*Депутат-тягнибоківець*” очолив Львівську облраду (День, 12.12.2012).

У мові сучасної української періодики поширені й відпрізвищеві іменники із формантом *-іст/-ист*, що надає їм словотвірного значення ‘особа, яка виступає приборчником, послідовником когось’. До вже відомих слів *катеринчукіст*, *янучіст* додалися нові – *кличкіст*, *ляшкіст* і под. Напр.: *Утім несподівано для всіх 62 голоси Черновецького були набрані в інший спосіб: з „ув’язнення” вийшов ще один „катеринчукіст”* (Україна молода, 11.06.2008); *Голубі янучісти хутенюко зібралися біля стін Верховної Ради* (Сільські вісті, 10.06.2006); *Присмню дивитися на кличкістів. Вони молоді, гарні, перспективні* (День, 9.09.2010); *Зустріти десь ще ляшкіста – рідкість. Ляшко зазвичай веде політичну гру сам* (Україна молода, 13.10.2012).

Від прізвищ деяких державних і політичних діячів за допомогою суфікса *-щин-* утворено іменники, що означають суспільне явище або сукупність певних рис чи ознак, співвідносних з конкретною людиною – державним діячем, партійним лідером тощо. Пор. назви реалій, що за останні місяці цього року набули статусу „історизм” – *азаровщина*, *януковщина*, а також назву політичного режиму в Білорусії – *лукашенківщина*. Напр.: *Візьмемо для прикладу істерики про кризу, голод, розруху та гаплик, про які старанно роздмухують прихильники азаровщини* (Лівівська газета, 16–18.06.2006); *Про януковщину тепер говоритимуть не тільки на Донеччині, але й по всій Україні* (Україна молода, 13.09.2005). До цього ряду додалися нові слова з абстрактним значенням ‘період політичної активності певної особи-лідера’ – *литвинівщина*, *луценківщина*, *тимошенківщина* та ін. Напр.: *Обрали вже нового спікера парламенту. Чи можна ствердно сказати, що прийшов кінець “литвинівщини”?* (Україна молода, 14.12.2012); *Коли прийшли „помаранчеві”, то думали, що прийшла епоха „луценківщини”. А вийшло по-іншому...* (Вісті, 23.09.2012); *Влада думала, що з арештом лідера „Батьківщини” період тимошенківщини мине, але він продовжується* (Україна молода, 24.09.2012).

Прізвища українських політиків у мові періодики нерідко використовують у формі множини як загальні назви: *азарови*,

табачники, калашиникови та ін., напр.: Ну що таке для азарових і табачників українська культура?.. Чекати від усіх цих калашиникових, болдирєвих та азарових якихось політичних чудес не доводиться (Газета по-українськи, 5.01.2006). Функціонують і відпрізвищеві іменники на *-и/-і*, що позначають сукупність осіб, пов'язаних з політичною чи громадською діяльністю відповідного діяча: *катеринчуки, кінахи, морози, ніколаєнки, суркиси, черновецькі*. Такі номінації – парадоксальні однослівні метафори, в яких закладено суспільне заперечення негативних рис характеру, особливостей поведінки, що пов'язані з образами носіїв власних назв.

У деяких журналістських текстах спостерігаємо „нанизування” таких лексем: *Упродовж усього часу нашої самотійності в переважній більшості українців не викликало сумнівів, що верхівка комуністів, соціалістів „звичайних” і „прогресивних”, регіоналів, соціал-демократів, тобто всяких симоненків і саламатіних, вітренків і марченків, морозів і януковичів, медведчуків і табачників, шуфричів і богословських та іже з ними, м'яко кажучи, не сприйняли української державності...* (Україна молода, 3.03.2011).

Тенденцію щодо активності такого способу утворення відонімних експресивів спостерігаємо і в публікаціях останнього часу, напр.: *...ті „грицаки, андруховичі та мартиновичі”, яких „свободівці” таврують із ненавистю та хамством...* (Українська правда, 9.09.2012).

На початку XXI ст. увиразнилася тенденція до утворення нових лексем від назв політичних партій та блоків. Це здебільшого іменники зі значенням ‘особа, що належить до якоїсь політичної сили чи симпатизує їй’. Так, раніше фіксували деривати із суфіксом *-ець* від назви блоку “Наша Україна” – *нашоукраїнець*, від партії „Самооборона” – *самооборонець*, від партії „Батьківщина” – *батьківщинівець*. За участі форманта *-ист* постав іменник *порист*, що означає ‘член партії „Пора” чи прихильник цієї політичної сили’. Від назви Народної партії за допомогою суфікса *-ик* утворено іменник *народник*. Пор.: *Кажуть, що Балоба запропонував „самооборонцям” підтримувати в суперечках між президентом і прем'єром Віктора Ющенка* (Газета по-українськи, 31.05.2008).

У період виборчого процесу 2012 року активно розгорнули свою діяльність інші політичні сили – „Україна, вперед”, „Свобода”, „Удар”. Відповідно журналісти продукують нові слова – *впередівець*, *свободівець*, *ударівець* та ін.: Для **„впередівців”** запропонована програма продовжила б загальну тему політичної кампанії, що полягає в бажанні повернути до себе увагу будь-яким чином, не обмежуючи себе у затратах (Газета по-українськи, 11.10.2012); Також **„впередівці”** мають намір ініціювати скасування Пенсійної реформи (День, 10.10.2012); **„Свободівці”** і підприємці штурмували Одеську міськраду (Українська правда, 21.12.2012); Відразу після бійки **„свободівці”** веселилися разом з „регіоналами”. Про це писало кілька видань (Газета по-українськи, 14.12.2012); У столиці на Майдані є не лише пересічні кияни, а здебільшого **„Ударівці”**, **„свободівці”** та **„батьківщинівці”** (Україна молода, 15.10.2012).

Спостерігаємо варіантність у графічному передаванні деяких лексем – *ударівець*, *УДАРівець*, напр.: *На нових депутатів, „УДАРівців”*, почалися тиск і погрози (Газета по-українськи, 25.12.2012); *Опозиційні маневри на мажоритарному полі „Батьківщини”* здобули більшу підтримку, ніж **„ударівці”** (Україна молода, 10.11.2012).

Нові деривати функціонують і в прикладкових конструкціях на зразок *новачок-впередівець*, *патріот-свободівець*, *депутат-ударівець*, напр.: *Депутати повернулися до традиційного способу вирішування спірних питань фізичним методом. Виділився „патріот-свободівець”* (День, 23.12.2012); *Дехто з учасників заходу поводить себе неначе новачок-впередівець, а не досвідчений політик* (Газета по-українськи, 5.09.2012).

Спостерігаємо, що деякі відонімні оказіоналізми в мові української періодики утворені за допомогою суфіксоїдів переважно іншомовного походження. У лексемі *юльофобія* зрослися суфіксоїд грецького походження **-фоб-** (зі значенням ‘той, хто боїться кого-, чого-небудь, не любить або не терпить когось чи щось’) та основа імені жінки-політика **Юля**, напр.: **„Юльофобія, або історія однієї зради** (Українська правда, 17.01.2007). Активно функціонує і медичний термін – **фобія** ‘нав’язливий, непереборний страх при деяких психічних

захворюваннях, іноді при перевтомі, після психічного перенавантаження⁷. Він також виконує роль суфіксоїда в оказіональних похідних від прізвищ відомих політиків та назв партій, напр.: *Хто може пояснити чітко і раціонально, чим „бютофобія” відрізняється від „владофобії” або „тимошенкофобія” від „януковичофобії”?* (Газета по-українськи, 5.09.2012).

Отже, дедалі ширше використання відонімних утворень у мові газетної публіцистики сприяє її експресивізації. Такі новотвори – це специфічна категорія лексико-дериваційних одиниць, що виникають у конкретному випадку в певних умовах. Вони здебільшого є свідомим актом словотворчості мовця, який прагне до самовираження, гостроти у формуванні полемічного висловлення. Як засвідчує сучасна журналістська практика, групи відонімних утворень відкриті для поповнення новими одиницями. Оказіональний словотвір – феномен мовної гри на сторінках сучасної газетної періодики.

Сергій Чемеркін

ІНТЕРНЕТ-МЕМ – ЩО ЦЕ?

Українська мова, якою послуговуються в Інтернеті, має низку диференційних ознак поряд із літературним стандартом – зокрема високий рівень розмовності, жаргонності (зростання кількості обценної лексики) та частотне використання засобів креолізації (тобто перемежовування тексту елементами інших семіотичних систем) тощо. Крім того, мову інтернет-комунікації вирізняє наявність таких одиниць, як *професор, зніміть мене в Нацгвардію, два раби, візитка Яроша* та ін. Такі словосполучення зараз кваліфікують як *інтернет-мем*. Що це таке?

Як відомо, мова Всесвітньої мережі розкутіша порівняно з літературною практикою. Це помічають самі інтернет-користувачі. Недотримання літературної норми, значна емоційна насиченість тексту – виразні показники такої розкутості. Образно кажучи, інтернет-автори ставляться до своїх текстів «несерйозно». Таку «несерйозність» мови М. М. Бахтін називав карнавалізацією мови. Припускаючи, що інтернет-спілкування – це